

Daphne

ÅRGÅNG 31:2 2020

Daphne

Utkommer med minst 2 nummer per år och ges ut av Botaniska Sällskapet i Stockholm i samarbete med Upplands Botaniska Förening.

REDAKTION

Redaktör Niina Sallmén

072-230 49 95

niina@naturforetaget.se

Medredaktör Ingvar Sundh

070-383 30 63

ingvar.sundh@telia.com

Teknisk redaktör Lena Eliasson

070-651 25 27

lena@grafiskaspranget.se

PRENUMERATIONER

Daphne ingår i årsavgiften till resp. förening. Separata prenumerationer kostar 200 kr (2020) och administreras av Botaniska Sällskapet.

BOTANISKA SÄLLSKAPET I STOCKHOLM

c/o Henry Gudmundson

Önskegången 71

135 54 Tyresö

info@bsis.org

Hemsida: www.bsis.org

Twitter: @BSIABD

Plusgiro: 196094-7

Ordinarie medlemsavgift 2020: 200 kr

UPPLANDS BOTANISKA FÖRENING

c/o SLU ArtDatabanken

Box 7007

750 07 Uppsala

upplands.botaniska.forening@gmail.com

Hemsida: upplandsbotaniska.se

Plusgiro: 327956-9, Swish 1234732467

Medlemsavgift 2021: 150 kr

Adressändringar meddelas resp. förening via post eller e-post.

Vill du ha löpande information via e-post? Meddela då din e-postadress till resp. förening.

Årgång 31 nr 2 2020

ISSN 1101-5527

Wikströms Tryckeri AB, Uppsala

Bidrag till *Daphne* mottages tacksamt!

Manus skickas till daphne@bsis.org eller

Daphne c/o Niina Sallmén

Gropgränd 2a

753 10 Uppsala

Instruktion till författare

Börja alltid manuskriptet med titeln på artikeln följt av namn på författaren/författarna. Artiklar som är längre än en *Daphne*-sida bör delas upp i stycken med underrubriker. Vetenskapligt namn ska anges för varje art första gången den nämns i den löpande texten, men om texten kan upplevas svårläst på grund av många artnamn kan de vetenskapliga namnen istället samlas i en separat lista. I slutet av artikeln ska eventuell citerad litteratur samlas under rubriken "Litteratur". Gör eventuella tabeller eller uppställningar med hjälp av tabulatorer (ej mellanslag) mellan kolumner. Vi ser gärna att artiklarna illustreras. Har du problem med lämplig illustration, ta kontakt med redaktionen i god tid så kan vi säkert hjälpa till.

Vi ser gärna att du skriver manuskript på dator i något ordbehandlingsprogram. Kontakta redaktionen om du inte kan leverera materialet i digital form. Det redaktionella arbetet underlättas betydligt om vi får filen med manuskriptet via e-post eller USB-minne. Manuskript kan vara korta eller långa. Planerar du ett manuskript på mer än tio sidor – tag kontakt med redaktionen i god tid! Författare ska tillåta att *Daphne* läggs ut på BSISs och UBFs hemsidor. Har du några frågor är du välkommen att höra av dig till redaktionen.

Ordföranden har ordet:

Nya utmaningar, nya lösningar

År 2020 har varit ett på många sätt påfrestande och ledsamt år i skuggan av covid 19-pandemin. Men inget ont som inte för något gott med sig...! Teknikutvecklingen vad gäller virtuell kommunikation har tagit stora språng och många av oss har redan vant oss med smidiga möten hemifrån via olika kommunikationsplattformar, som Zoom, Teams och Skype. Detta har även varit viss positiv påverkan på aktiviteterna inom föreningarna. Vi har inte kunnat samåka på exkursioner som tidigare men istället valt mer miljövänliga, hemnära exkursionsmål. Pandemin har även lett till att vi inte har kunnat ha öppna föredrag som tidigare, vilket tyvärr främst har drabbat de äldre medlemmar som inte är "uppkopplade". Istället har vi haft livesändningar via Youtube som har kunnat följas av många fler. Dessutom kan man titta på dem i efterhand. I skrivandes stund, en dryg vecka efter att Fia Bengtsson och Charles Campbell höll sitt föredrag om vitmossornas ekologi och egenskaper hos UBF på Biotopia, så har 200 personer öppnat föredraget, och rödlisteföredraget i april har över 700 visningar. Föredragen har även uppskattats bland andra botanister ute i landet!

Inför den kommande våren och sommaren har vi nya aktiviteter på gång, vilka flaggas för i detta nummer av *Daphne*. Vi kör på allvar igång arbetet med att slutföra en botanisk utflyktsguide för Uppland inom några år, ett arbete som Lena Jonsell startade efter att Upplandsfloran var publicerad. Svenska Botaniska Föreningen, i samarbete med Sveriges lantbruksuniversitet, drar igång en nationell inventering av åkerogräs, växtrikets "anarkister", som planeras pågå under tre år. I övrigt fortsätter Floraväktarna, en av Årets Miljöhjältar 2020 enligt WWF, att följa upp och främja utvecklingen hos våra hotade växter på hundratals lokaler! Jag hoppas att flera av er kan och vill delta i dessa aktiviteter, vilka även kommer att avspeglats i de kommande programmen, med riktade exkursioner och bestämningsövningar.

Slutligen vill jag tacka Niina Sallmén, som i och med detta nummer tyvärr avgår som redaktör för *Daphne*, med en stor bukett vilda växter efter ett utmärkt arbete sedan 2013. Ingvar Sundh fortsätter som redaktör medan BSIS och UBF försöker hitta ytterligare en redaktör som tillsammans med Ingvar kan fortsätta ge ut och utveckla *Daphne*.

Vi ses på nätet, i fält och förhoppningsvis snart också irl under föredragen!

Sebastian, ordförande UBF

FOTO MARIA SUNDBERG HEIM.

Sebastian Sundberg
ordförande UBF

Upplands
Botaniska Förening

Tack Niina!

UBF och BSiS:s gemensamma vattenväxt-exkursion i sydöstra Uppland

INGVAR SUNDH OCH ROLF WAHLSTRÖM

DET VAR EN söndag mot slutet av augusti och vädret var soligt men något svalt. Den extremt efterlängtnade exkursionen arrangerades av UBF, men med särskild inbjudan till intresserade medlemmar i BSiS. Dagens två mål, båda i Vallentuna kommun, var den närmast oligotrofa Stora Harsjön norr om Åkersberga och den mer eutrofa Sparren söder om Rimbo och de största dragplåstren sjönajas *Najas flexilis* respektive styvnate *Potamogeton rutilus*.

De så kallade 'stockholmarna', men med hemvist i flera kommuner, anlände till den ensliga samlingsplatsen sydost om Stora Harsjön i god tid, till och med i mycket god tid. De var tydligen de mest svältfödda på utflykter detta coronaår. De så kallade 'upsaliensarna', också från flera kommuner, iakttog däremot nogsamt den hävdvunna akademiska kvarten och lade dessutom på någon extra halvkvart. Vår huvudguide anlände dock en stund dessförinnan så att BSiS-gänget kunde avtåga mot den första lokalen: en mindre strand i sydöstra delen av Stora Harsjön. Så småningom, efter ett mindre bra vägval genom skogen, hade även UBF-deltagarna anslutit. Då var vi knappt 20 personer samlade, med en ganska jämn fördelning mellan föreningarna.

Huvudguide var Gustav Johansson, expert på vattenväxter. Han var utrustad med gummibåt, hel våtdräkt och snorkel samt övrig nödvändig utrustning för en lyckad exkursion, som kratta och håv för insamling och baljor i olika storlek för visning av växterna på land. Flera deltagare hade med sig badkläder, inklusive enklare våtdräkter, några hade snorkel och cyklop och en deltagare hade dessutom med sig vadarbyxor.

Stora Harsjön

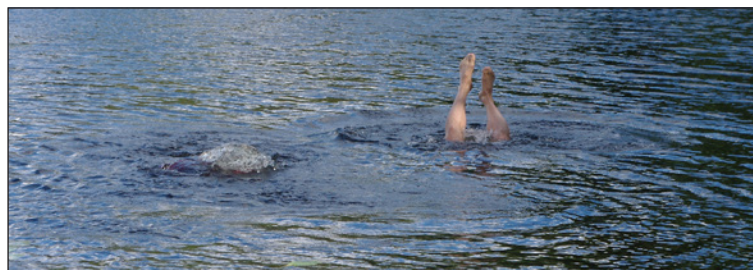
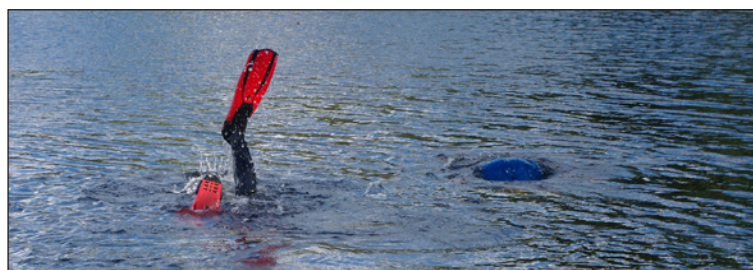
Sjönajas är mycket sällsynt och fridlyst i Sverige. I Uppland återupptäcktes den av Gustav Johansson 2019 (Artportalen), efter att inte ha setts i landskapet sedan 1874 (Jonsell 2010). Eftersom sjönajasen växer på flera meters djup hade Gustav skaffat sig tillstånd från länsstyrelsen att plocka ett mindre skott av växten, så att även icke-dykande deltagare kunde ges möjlighet att se den. Som kuriosas kan nämnas att om någon dykintresserad person skulle ha tröttnat på vattenväxter finns det i Stora Harsjön även möjlighet att dyka på ett flygplan, en SAAB J29 'flygande tunna', som störtade i sjön på 1950-talet.

Trots en god stunds tappert dykande på platsen av Gustav och två andra entusiaster så kunde inte sjönajasen återfinnas. Vi kan bara

Gustav Johansson och en annan deltagare går ner i Stora Harsjöns vatten för eftersök av sjönajas *Najas flexilis*.

FOTO INGVAR SUNDH.

spekulera i varför. Fanns det plantor, men mer svårupptäckta p.g.a. annan, döljande vegetation? Eller fanns det inga plantor detta år, utan växten bidar sin tid i form av en fröbank? Detta är nog inte otroligt, eftersom det är vanligt att den varierar väldigt mycket i antal mellan åren. Att sjönajas skulle vara utgången på lokalen tycker vi verkar mindre troligt.

Lottlösa blev vi dock inte och ur sjöns vatten plockade flera av deltagarna intressanta fynd som lades i baljorna och förevisades av Gustav och andra kunniga deltagare. Någon sörmlänning, van vid alla klara skogssjöar hemmavid, undrade om det fanns notblomster *Lobelia dortmanna* i sjön. Nja, det är inte så vanligt i Uppland fick vi höra, men så fort vi klev i vattnet så trampade vi på notblomstrets bladrosetter. Kvarstående vissna stjälkar vittnade om att den hade blommat. Insamlingen av vattenväxter fortsatte genom vadning på sandbotten i närområdet eller snorkling utmed stranden. Vi fiskade bland annat upp gråsnate *P. gramineus*, trubbnate *P. obtusifolius* och gäddnate *P. natans*. Förutom natar närstuderades även hårslinga *Myriophyllum alterniflorum*, hornsärv *Ceratophyllum demersum* och styvt braxengräs *Isoetes lacustris*. Mot slutet hittades även ett kort stamfragment av långnate *Potamogeton praelongus* i strandkanten. En larv av alaftonfly *Acronicta alni* siktades också, spektakulärt!

En larv av alaftonfly *Acronicta alni* vid Stora Harsjön. Den är mycket speciell med sina långa, klubbformiga hårpenslar.

FOTO INGVAR SUNDH.

Dagens guide Gustav Johansson förevisar styvt braxengräs från Stora Harsjön för intresserade exkursionsdeltagare.

FOTO INGVAR SUNDH.

Ett kraftigt exemplar av styvt braxengräs *Isoëtes lacustris* plockades upp från ett par meters djup i Stora Harsjön.

FOTO INGVAR SUNDH.

Under exkursionen hittade vi också som väntat kransalger. Dessa visades upp och viktiga allmänna karaktärer påpekades, liksom de viktigaste skillnaderna mellan släktena *Chara* och *Nitella*. I lugn och ro hemma vid stereoluppen bestämdes fyndet från Stora Harsjön senare till papillsträffe *Chara virgata*. När alla växter var examinerade och en massa vi inte kunde bestämma på plats packats ner på lämpligt sätt, var det dags för förflyttning till dagens andra exkursionsmål, där vi skulle inta den medhavda lunchen. Mossan bestämdes senare av Karin Wiklund till fiskekrokmossa *Drepanocladus sordidus*.

Sparren

Efter en kort promenad från p-platsen vid den allra sydligaste viken av sjön, nära dess utlopp, kom vi till målet: en liten, allmän badplats. Även 'vanliga' badsugna sökte sig till platsen denna soliga söndag och det måste ha gett upphov till en del funderingar att finna stranden i stort sett fylld av botanister.

Det dröjde nog bara någon minut så hade de första skotten av styvnate siktats på grunt vatten. Arten är sällsynt och fridlyst i Sverige, mycket sällsynt i Uppland och antogs länge vara utgången från landskapet (Jonsell 2010). Den återfanns vid Sparrens utlopp 2012, där den sedermera setts i stort sett årligen. Styvnate växer på sandig botten på några dm djup. Den gör skäl för sitt namn: om man håller stjälken mellan tummen och pekfingeret några få centimeter från spetsen, så är de långpetsade bladen styva och raka. Så betar sig ingen annan nate.

Nästan samtidigt som vi lokaliserade styvnaten, fiskades ett exemplar av höstlänke *Callitriche hermaphroditica* (underarten *sydhöstlänke* subsp. *hermaphroditica*) upp från stranddriften. Vid sidan om den mest trampade sanden fanns också rikligt med den invasiva arten smal vattenpest *Elodea nuttallii* på sjöbotten, så vi kunde jämföra höstlänken med späda exemplar av smal vattenpest. Höstlänken har två motsatta blad utmed stjälken, medan smal vattenpest har tre blad i krans. Ibland kan ett blad ha fallit av från den smala vattenpesten, men höstlänken har aldrig tre blad i krans. Om höstlänken har frukter och om den smala vattenpesten även har skott med klocklika blad är artbestämningen helt problemfri.

Det fanns mer att upptäcka vid lokalen, vi noterade såväl gropnate *P. berchtoldii* som trubbnate, axslinga *Myriophyllum spicatum*, hjulmöja *Ranunculus circinatus*, nålsäv *Eleocharis acicularis* och knappsäv *Eleocharis palustris*. Gustav plockade också upp sjöhjortron *Nostoc*

Ett skott av långnate *Potamogeton praelongus*, som fiskades upp från Sparren medels krattning.

FOTO GÖRAN FRISK.

Sjöplommon *Nostoc pruniforme* för verkligen tankarna till plommon, men är egentligen inte en växt utan en kolonibildande cyanobakterie. Stora Harsjön.

FOTO INGVAR SUNDH.

zetterstedtii från botten en bit ut i sjön. Vid Stora Harsjön hade han plockat upp och förevisat sjöplommon *Nostoc pruniforme*. Båda dessa arter är kolonibildande, makroskopiska cyanobakterier; minst sagt säregna företeelser när vi rör oss inom 'växtvärlden'! I samband med krattning och hävning fick vi upp korsandmat *Lemna trisulca*. Den flyter inte som övriga andmatsväxter på vattenytan utan är nedsänkt någon centimeter, utom när den blommar.

Vid Sparren var siktet även inställt på bandnate *P. compressus*, men den gäckade oss länge. När det uppdagats att även en presumtiv bandnate som krattats upp vid en tur med gummibåten faktiskt var trubbnate, gjorde Gustav ett riktat dyk och återvände efter några minuter med ett exemplar av bandnate. Vi fick då möjlighet att lära

Fyra småvuxna vattenväxter från Sparren: **1** nålsäv *Eleocharis acicularis*, **2** korsandmat *Lemna trisulca*, **3** gropnate *Potamogeton berchtoldii* och **4** smal vattenpest *Elodea nuttallii*.

FOTO ROLF WAHLSTRÖM.

oss skillnaden mellan dessa arter avseende bladens form och längd (bandnaten har något bredare och klart längre blad med fler nerver), samt inte minst att bandnatens plattade stjälk är smalt men tydligt vingkantad. Trubbnaten har också plattad stjälk, men utan vingkanter.

En hel del vattenväxter är småvuxna eller återfinns som fragment i stranddriften. På en av bilderna visas några fynd från Sparren: nålsäv, smal vattenpest, korsandmat och gropnate. Den senare utmärker sig genom smala trubbiga blad (ofta med en liten udd) och trind stjälk, samt ett par små glandler vid bladfästena (syns inte på bilden).

Även vid Sparren samlades det in kransalger, vilka visade sig vara skörsträffe *C. globularis* och glansslinke *Nitella flexilis*/mattslinke *N. opaca*. Dessa två *Nitella*-arter är svåra att skilja åt om man inte kan säkerställa om växten är sambyggare (glansslinke) eller tvåbyggare (mattslinke). Det är därför möjligt att rapportera fynd av någon av dessa utan särskiljning i Artportalen. I övrigt noterades vid Sparren en snok som simmande passerade badplatsen och skinnbaggen vattenbi *Ilyocoris cimicoides* samlades in och förevisades.

Slutord

Det blev en något annorlunda exkursion med få förflyttningar och ett jämförelsevis lågt, men skönt, tempo. Istället hade vi gott om tid att fördjupa oss i diskussioner om identifiering, utbredning och ekologi hos vattenväxter. Närvarande vattenväxtexperter delade frikostigt med sig av sina kunskaper och många passade på att utnyttja möjligheten att lära sig mer. En deltagare blev mycket inspirerad och samlade den närmaste tiden efter utflykten in växter från vattendrag som passerades på den dagliga promenaden. Vid osäkerhet om art skickades foton och en fråga till en annan deltagare, som uppfattades som något kunnigare. I nästan alla fall var den preliminära artbestämningen korrekt. Bästa sättet att lära sig nya arter!

Det blev i mycket en dag i natarnas tecken och totalt noterades åtta *Potamogeton*-arter. Av samtliga dagens arter är styvnate, bandnate och sjönajas (fast den såg vi förstås inte) rödlistade som VU (Sårbar). Sjöhjortron är klassad som NT (Nära hotad). Samtliga fynd som nämnts i artikeln har rapporterats i Artportalen.

Flertalet deltagare tyckte att det var extra roligt med en gemensam exkursion för UBF och BSIS. Förhoppningsvis kan det bli fler sådana i framtiden!

Tack

Tack till Gustav Johansson för båt och annan utrustning, dykning, växtidentifiering och undervisning om vattenväxter, till Sebastian Sundberg som höll i trådarna för arrangemangen och gav bra synpunkter på manuskriptet, till Joakim Ekman och Göran Frisk för utlåning av sina fina foton, samt till Jan Y. Andersson, som rapporterade flertalet av observationerna i Artportalen.

Litteratur

Jonsell, L. (red.) 2010: *Upplands flora*. SBF-förlaget, Uppsala.

Schou, J.C. m. fl. 2017: *Danmarks Vandplanter*. BFN's Forlag,

Danmark. Rekommenderas för artbestämning av vattenväxter.

Danmarks Vandplanter, inklusive en smidig fältguide. Fungerar mycket bra även för svenska förhållanden.
FOTO ROLF WAHLSTRÖM.

Vid Sparren fick vi möjlighet att studera vattenbi *Ilyocoris cimicoides* närmare. Ett sting lär kunna vara ganska smärt-samt!

FOTO JOAKIM EKMAN.

Dytåg *Juncus stygius*.
FOTO SEBASTIAN SUNDBERG.

Dytåg återfunnen i Uppland efter 100 år

SEBASTIAN SUNDBERG OCH KARL SOLER KINNERBÄCK

EFTER ATT HA tillbringat lördagen den 3 juli 2020 med att floraväcka gulyxne *Liparis loeselii* och knottblomster *Malaxis monophyllos* (gott år för båda!) kring Östhammar, och de tre övriga deltagarna åkt vidare, så gjorde vi två mot kvällningen ett sista stopp vid Betlehemsviken i nordöstra delen av Gimo damm. Vi ville försöka återfinna gulyxne på en lokal som inte hade återbesökts på tolv år. Kärret, som bör karakteriseras som ett medelrikkärr, var ganska gungigt. Vi hann inte mer än komma ut i kärret förrän vi stod och tittade ner på en mindre tuva av dyttåg *Juncus stygius* med tio fertila strån. Följeväxter vid Gimo damm var ljus flaskstarr *Carex rostrata*, trådstarr *C. lasiocarpa*, dystarr *C. limosa*, snip *Trichophorum alpinum*, tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, ängsull *Eriophorum angustifolium*, vitag *Rhynchospora alba*, pors *Myrica gale*, vattenklöver *Menyanthes trifoliata*, sjöfräken *Equisetum fluviatile*, dybläddra *Utricularia intermedia*, dvärgbläddra *U. minor*, kärrspira *Pedicularis palustris*, guldspärrmossa *Campylium stellatum*, korvskorpionmossa *Scorpidium scorpioides*, myrduddmossa *Cinclidium stygium* och nordlig krokmossa *Sarmentypnum tundrae*. Erik Almquist (1929) karterade 460 kärlväxtarter till sin avhandling, Upplands vegetation och flora. Två* av dessa arter återfanns aldrig under den moderna inventeringen av Upplands flora, av vilka dyttåg var den ena (Maad m.fl. 2009)! Den var tidigare känd från ett tiotal lokaler i Uppland, majoriteten av fynden gjorda under 1800-talet. Det senaste belagda fyndet är från 1886 (Jonsell 2010) men Erik Almquist (1965) noterade att den fanns "ännu i vår tid" på två lokaler i Järlåsa socken, Börjedalssjön och Östforasjön, varav han själv hade sett den vid den förre (troligast avseende 1920-talet, då han var som mest aktiv i dessa trakter).

Dyttåg är inte ovanlig i intermediära, dyiga kärr när man kommer upp en bit i Bergslagen och södra Norrland, men i södra Sverige är den ovanlig, med ett fåtal aktuella lokaler på sydsvenska höglandet och en i nordligaste Skåne. Att den blir ovanlig söderöver beror troligen på att den är anpassad till ett borealt klimat, så det varmare klimatet under 1900-talet kan vara en förklaring till varför den har minskat i Uppland. För övrigt så skyr den även de kalkrikaste extremrikkärren. Det är dock inte otroligt att den ännu förekommer i fler lämpliga kärr i Uppland och kanske på någon av de två lokalerna i Järlåsa, som fortfarande verkar lämpliga bitvis.

* Den andra arten som hade försvunnit från Uppland sedan Almquists tid var för övrigt myrstarr *Carex heleonastes*. Att återfinna den är nog en riktig högeddsare då den, förutom att vara en nordlig rikkärsväxt, är slättergynnad. Det finns inga fynd av myrstarr efter 1990 söder om Dalarna eller Hälsingland. Vi får väl se återfyndet av dyttåg som någon slags kompensation för att en annan art nyligen kan ha gått ur tiden i Uppland – ljungögontröst *Euphrasia micrantha*, också senast i närheten av Gimo, har inte observerats sedan 2017.

Tuvan av dyttåg *J. stygius* som hittades vid Gimo damm.
FOTO SEBASTIAN SUNDBERG.

Vi tillbringade ytterligare två dagar i andra delar av norra Gimo damm under den påföljande veckan utan att se röken av någon mer dyttåg, trots likartade, lämpliga miljöer. Vi räknade dock ihop drygt 1500 plantor av gulyxne, samt bland annat de i Uppland mindre vanliga kärrull *Eriophorum gracile*, brunag *Rhynchospora fusca* och brun glansvitmossa *Sphagnum subfulvum* i fina kärr. Gimo damm kan verkligen rekommenderas för den som gillar äventyr i gungande kärr.

Litteratur

- Almqvist, E. 1929. Upplands vegetation och flora. *Acta Phytogeographica Suecica* 1: 1–622.
- Almqvist, E. 1965. *Flora Upsaliensis*. Uppsalatraktens växter. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Jonsell, L. (red.) 2010. *Upplands flora*. SBF-förlaget, Uppsala.
- Maad, J., Sundberg, S., Stolpe, P. & Jonsell, L. 2009. Floraförändringar i Uppland under 1900-talet – en analys från Projekt Upplands flora. *Svensk Botanisk Tidskrift* 103(2): 67–104.

Fältgentianan är inte försvunnen från Gräsö!

INGVAR SUNDH OCH TOMAS TROSCHKE

UNDER DE SENASTE

decennierna har fältgentiana *Gentianella campestris* subsp. *campestris* rapporterats från ett knappt tiotal lokaler på Gräsö i Roslagen (inklusive en på Örskär). Flertalet lokaler hittades under inventeringarna för Upplandsfloran under 1990-talet. Sedan dess har dock trenden varit uttalat nedgående och på de flesta lokalerna har den inte setts efter 2010. Alla lokalerna har dock inte besökts varje år. Den senaste observationen av fältgentiana på Gräsö före sommaren 2020 var, enligt uppgifter i Artportalen, på en lokal i Rosendal 2014. På denna lokal har den därefter eftersökts årligen, men ej stått att återfinna. Vår bild är att många upplandsbotanister liksom vi hade börjat tro att växten sannolikt är försvunnen från Gräsö. Även sett till hela Sverige har fältgentianan minskat mycket starkt under en lång tid, vilket den har gemensamt med många andra växter som för sin långsiktiga överlevnad är beroende av hävdade naturbetesmarker eller slätterängar. För Upplands del anses den ha försvunnit från mer än 90 % av sina lokaler sedan omkring 1945 (Jonsell 2010; Lennartsson 2015).

Blommande fältgentiana från väglokalen i Rosendal. Blomningstiden i augusti indikerar att det rör sig om varieteten *campestris*, sen fältgentiana.

FOTO TOMAS TROSCHKE.

Vägen i Rosendal där
mittsträngen rymde uppåt
50 exemplar av blommande
fältgentiana i augusti 2020.
FOTO TOMAS TROSCHKE.

Överblomnad, vissnande planta av fältgentiana i Kovik, i början av augusti 2020. Blomningstiden indikerar att det rör sig om varieteten *suecica*, tidig fältgentiana. FOTO INGVAR SUNDH.

Men fältgentianan är inte försvunnen från Gräsö! En av oss (Tomas) återfann den oväntat den 26 juli 2020 i Rosendal. Den hade då inte börjat blomma ännu, det gjorde den inte förrän i början av augusti. Lokalen utgörs av mittremsan på en liten väg där vi i år kunde räkna in 47 plantor. En enstaka planta sågs några meter från denna växtplats vid sidan av vägen redan 2005, men på vägen noterades då inga fältgentianor.

I augusti den gångna sommaren upptäcktes även två blommande plantor på den andra lokalen i Rosendal där växten senast sågs 2014. Denna lokal utgörs av en liten glänta i skog som tidigare betats extensivt, men betet upphörde efter 2008. Som mest har 15 exemplar av fältgentiana noterats i denna glänta år 2005 och då växte den även på intilliggande djurstigar, totalt noterades det året ca 40 exemplar. Sedan betet upphörde har vegetationen förändrats en del och en art som brett ut sig i gläntan är pösmossa *Pseudoscleropodium purum*, vilket kan tänkas försvåra etablering av nya plantor av fältgentiana eftersom dessa mossmattor är rätt så kompakta.

Några dagar innan återfyndet av fältgentianan i Rosendal hade vi (Ingvar) meddelats av Ebbe Zachrisson, som under lång tid övervakat fältgentiana-lokaler i Uppland för floraväktariets räkning, att det kunde vara läge att hålla utkik efter arten på Gräsö under 2020, eftersom den sett ut att ha ett väldigt starkt år i övriga Uppland. Ett gott råd visade det sig, för en av oss (Ingvar) återfann den även (ca 200 plantor) i en naturbetesmark i Kovik på östra sidan av Gräsö, där den inte setts sedan 1998 trots flera återbesök av botanister. Eftersök på två andra gamla lokaler på Gräsö, i Söderboda respektive Viggasten (en inäga i skogen öster om Norrboda), blev däremot resultatlösa. I en notis i Svensk Botanisk Tidskrift under hösten (Andersson 2020) uppges att även i Stockholms län ser fältgentianan ut att ha haft ett rekordår. Däremot återfanns den i detta län inte på gamla lokaler där den inte setts under flertalet år.

Med den här korta artikeln vill vi uppmärksamma att fältgentianan inte är utgången på Gräsö. Våra farhågor sedan flera år kom alltså på skam! Kanske indikerar återfynden att den kan hålla sig kvar med hjälp av fröeserv längre än vad som tidigare antagits. Framtida studier och analyser kan förhoppningsvis bidra till att ge ytterligare förklaringar till fältgentianans väldigt starka år 2020. Det blir också mycket intressant att följa upp i vilken mån den påspädning vi kan förmoda har skett av fröeserven kan komma att sätta avtryck i populationernas utveckling under de följande åren.

Lokal för fältgentiana i Rosendal, i skog som betades extensivt fram till 2008.
FOTO TOMAS TROSCHKE.

Tack

Stort tack till Lars-Gunnar Bråvander för uppgifter om gamla lokaler för fältgentiana på Gräsö.

Litteratur

- Andersson, J.Y. 2020: Var 2020 ett rekordår för fältgentiana? *Svensk Bot. Tidskr.* 114: 214.
- Jonsell, L. (red.) 2010: *Upplands flora*. SBF-förlaget, Uppsala.
- Lennartsson, T. 2015: Åtgärdsprogram för fältgentianor i naturliga fodermarker, 2015–2019. Naturvårdsverket. Rapport 6681.

Inventera åkerogräs!

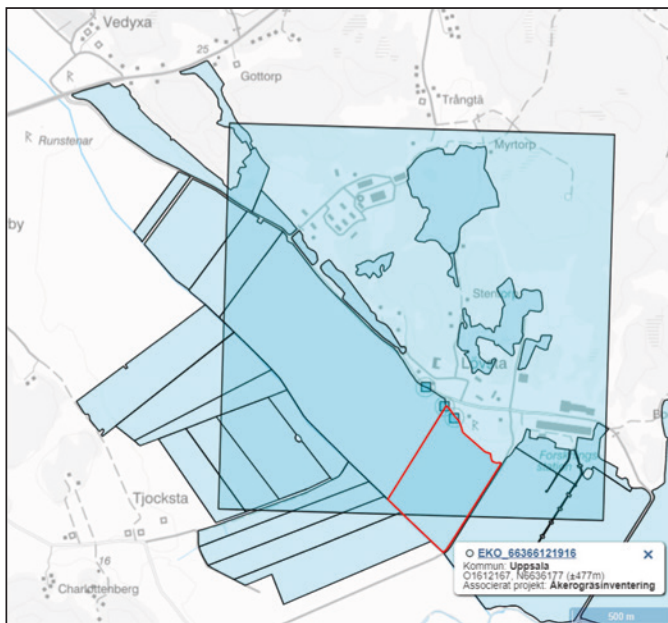
SEBASTIAN SUNDBERG & JAN Y. ANDERSSON

UNDER 2021–2023 GENOMFÖR Svenska Botaniska Föreningen (SBF) i samarbete med Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, en nationell åkerogräsinventering. Detta då vi vet ganska lite om hur utvecklingen ser ut hos dessa åkermarkernas anarkister. De utgör en ofta bortglömd men viktig del av odlingslandskapets biologiska mångfald, för sin egen skull men också för andra organismer, inte minst blombesökande insekter. Det finns mycket åkerkant i Sverige: 629 554 692 m vilket motsvarar 15,7 varv runt jorden, och med 1 m bredd blir det en yta av 630 kvadratkilometer! Vi vet att många åkerogräs har minskat kraftigt under 1900-talet till följd av effektiv frörensning, besprutning och mer tätväxande grödor. Detta ledde till att det sedan 2007 finns ett åtgärdsprogram för hotade åkerogräs (Kloth 2007). Av 138 taxa som till stor del är knutna till åkermarker är en fjärdedel (35) idag rödlistade. Åkerogräsen uppmärksammades redan i slutet av 1900-talet genom flera studier och inrättande av s.k. allmogeåkrar, åkrar som odlas enligt gamla metoder med äldre och mer ursprungliga sorter av grödor. Antalet allmogeåkrar har dock minskat successivt och antalet som har brukats kontinuerligt sedan dess är nog färre än tio i hela landet nu. I Danmark, Finland och Storbritannien har nationella åkerogräsinventeringar gjorts men ännu inte i Sverige (se bl.a. Andreassen m.fl. 1996).

Åkerträda vid Atlingbo på Gotland 25 juni 2017, full med bland annat kornvallmo *Papaver rhoeas* och åkerkulla *Anthemis arvensis*.

FOTO SEBASTIAN SUNDBERG.

Figur 1. Kartutsnitt med en prioriterad 2 x 2 km-yta sydost om Uppsala, information om en specifik ekologiskt odlad teg (rödomgårdad), samt läget för tre testinventerade sträckor (små kvadrater). De prioriterade ytorna finns utplacerade var 25:e km över landet. Denna karta kan fås fram om man är inloggad i Artportalen, är medlem och har markerat projekt Åkerogräsinventering i rapportformuläret. Underlagskarta: Lantmäteriet nedtonad.

Inventeringens mål

Målet med inventeringen är att vi ska få ett bättre grepp om åkerogräsens mängd och utbredning idag, deras relation till olika grödor, odlingsform (konventionell eller ekologisk) och jordtyp, vilken sedan utgör grunden för framtida återinventeringar. Kommer det in nya åkerogräs med nya grödor och ett varmare klimat? Finns det ytterligare arter eller underarter som minskar kraftigt, som blir rödlistade och har behov av uppmärksamhet? Målet är att vi ska samla in data från 1000 åkertegar, med god representativitet för hela Sveriges åkerareal.

Metod

Metoden för inventeringen är ganska enkel: det handlar om att inventera vilka arter (och underarter) samt ungefär hur många ogräsplantor som växer i en 100 m lång och 1 m bred sträcka längs åkerkanten. Inventeringen görs lämpligen från slutet av juni till början av augusti. Vallodlingar ingår inte. Inventeringen är uppdelad i två spår: ett prioriterat där det finns förvalda 2 x 2 km-rutor var 25:e km, samt ett fritt där du kan välja vilken åker som helst. Det prioriterade spåret ger en bättre statistisk representativitet medan det fria kan ge bättre kunskap om vad som växer tillsammans med ovanligare grödor. Det enda som krävs är att du har ett konto i Artportalen

Råglosta *Bromus secalinus* är ett Starkt hotat (EN) åkerogräs som idag nästan enbart finns kvar i några allmogeåkrar i Skåne, Halland, Uppland och på Öland.

FOTO SEBASTIAN SUNDBERG.

Småsnärjmåra *Galium spurium* subsp. *vaillantii*.

Snärjmåra *Galium aparine*.

Två ogräsarter som kan vara svåra att skilja åt om man inte tittar närmare: småsnärjmåra (tv) och snärjmåra (th). Småsnärjmåran har mindre, gröna blommor, smalare blad med längre uddspets samt har mindre frukter och är rödlistad som Nära hotad (NT) eftersom den verkar ha minskat kraftigt.
FOTO SEBASTIAN SUNDBERG.

...och som gör att man gärna har bra skodon och byxor när man inventerar åkerkanterna.
FOTO KARL SOLER KINNERBÄCK.

och att du anmäler ditt deltagande i projektet till någon av oss för att bli medlem. Att inventera en åkerkant tar 30–60 minuter för en van inventerare, men kan ta lite längre tid om du är ovan då det är viktigt att artbestämningarna blir korrekta. Sedan är det viktigt att du rapporterar ganska omgående så att din insats syns och ingen annan inventerar samma teg i onödan. Som medlem i projektet kan du på Artportalens rapporteringssida se var de prioriterade områdena finns och vilka åkertegar som odlas ekologiskt (Figur 1). Det är även möjligt att rapportera direkt i fält genom checklisterapportering i din mobiltelefon.

Löpande kommunikation

Vi planerar att ordna en sida med löpande information om projektet på SBF:s webbsida, där du även kan ladda ner mer detaljerade instruktioner, fältprotokoll/checklista och artlistor (inklusive vilka svårbestämda taxa som det är beläggstvång på). Dessutom kommer projektet ha en Facebookgrupp där du kan ställa frågor och diskutera med andra inventerare. Det finns gott om bestämmingslitteratur, utöver standardflororna, där exempelvis Fogelfors (2006), med nycklar till åkerogräsens groddplantor, kan rekommenderas och laddas ned fritt. För artbestämningsproblem kan du även vända dig till Facebookgrupperna Vilken växt eller Los Adventivos. Projektet kommer att uppdatera och redovisa översiktliga resultat efter varje fältsäsong. Efter 2023 kommer vi göra en större sammanställning och vetenskaplig analys i samarbete med forskare på SLU.

Regionala satsningar?

Vår förhoppning är att detta projekt även ska inspirera till initiativ i de regionala föreningarna, som exkursioner till åkrar samt anordnandet av bestämningsträffar mot slutet av säsongen. Detta blir även ett test av hur väl nationella, ideella insatser fungerar och som kan leda till nya inventeringar i SBF:s regi framöver (som komplement till Årets växt), och kan på så sätt fylla tomrummet efter avslutade provinsflorainventeringar!

Välkommen ut i åkerkanten i sommar!

Tack till Karl Soler Kinnerbäck som hjälpte till med fälttesterna under sin praktik vid SLU Artdatabanken under sommaren 2020, och till Sofie Wikberg som gjorde GIS-arbetet för kartfunktionen.

Litteratur

- Andreasen, C., Stryhn, H. & Streibig, J.C. 1996. Decline of the flora in Danish arable fields. *Journal of Applied Ecology* 33: 619–626.
- Fogelfors, H. 2006. Åkerogräs i Sverige. Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala. http://ograsradgivaren.slu.se/page/dokument/Akerogras_nyckel.PDF
- Fröberg, L. 2010. Inventering av åkerogräs i Blekinge 2006. Länsstyrelsen Blekinge län, Rapport 2010:04. <https://www.lansstyrelsen.se/blekinge/tjanster/publikationer/2010/20104-inventering-av-akerogras-i-blekinge-2006.html>
- Kloth, J.-H. 2007. Åtgärdsprogram för bevarande av hotade åkerogräs. Naturvårdsverket Rapport 5659. <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5659-X.pdf>

Kontakt och anmälan

sebastian.sundberg@slu.se
eller jan.andersson@svensk-botanik.se

Uppstickare i uppsalafloran

LENA JONSELL

VÄXTLIGHETEN PÅ SKRÄPMARKER varierar från år till år. Mycket försvinner då markerna städas upp och totalt sett är det många arter som minskar, men vissa har ibland av svårförklariga skäl visat sig öka. En som ständigt hade ögonen på växter i stadens omgivning var Nils Lundqvist, som botaniserade i Uppsala med omnejd från början av 1950-talet och speciellt under åren 1959–1977 då han hade botanikundervisning. Han intresserade sig mycket för ruderatfloran och besökte flitigt ett antal skräpmarker. Bland annat gjorde han täta besök på den s.k. Fridhemstippen eller Bilkirkogården norr om Vaksala kyrka. Han tog sig gärna en paus i mikroskoperandet och åkte ut en sväng, ofta just till "Bilkyrko". Eftersom jag hade arbetsrum intill hans fick jag ofta rapporter om intressanta fynd. Lundqvists uppgifter i den här artikeln härstammar dock från en uppsats i Svensk Botanisk tidskrift (Lundqvist 1991). På tre årtionden har dock en del förändringar kunnat noteras i Uppsalas ruderatflora. Här presenteras några arter med påtaglig ökning de senaste decennierna.

Kanadabinka, *Conyza canadensis*

Kanadabinkan har blivit en av de vanligaste arterna på öppna sandiga lokaler i staden. Den frodas till och med på dåligt hävdade gravar på kyrkogården. Storleksvariationen är påtaglig från småexemplar med ett fåtal korgar till flera decimeter höga och rikt greniga plantor med massor av korgar. Den är ettårig och sprids med hårpenselförsedda frukter. Enligt Almquist (1929) var kanadabinkan då adventiv, men knappast stationär. Almquist (1965) rapporterade ett fåtal uppgifter på 1920–1960-talet och enligt Lundqvist (1991) dyker den upp regelbundet på rivningstomter etc. Den bedömdes vara mindre allmän i Upplands flora (2010), men sedan dess har den ökat kraftigt åtminstone i Uppsala.

Gul nunneört, *Pseudofumaria lutea*

Första fyndet av gul nunneört i Uppsala är från en rivningstomt på Vaksalagatan år 1960 enligt ett herbarieexemplar som samlats av Erik Almquist. Den har också odlats som prydnadsväxt. Gul nunneört är flerårig med jordstam, men de ovanjordiska delarna vissnar ner tidigt på hösten. Spridningen sker med myror, som bär med sig de oljerika fröna och gör att den sprider sig till allehanda kulturmiljöer och etablerar sig framför allt i stenmurar, bl.a. kyrkogårdsmurar. Man kan se att den ökar från år till år i stensättningen kring Fyrissån och nu finns från Nybron till strax ovan Kvarnfallet. Den växer även i nedgången till "Blekinge nation", d.v.s. f.d. toaletten under Fyristorg. Spridningen har dock av allt att döma först gått ganska långsamt, för den nämns varken i Almquist (1965) eller Lundqvist (1991).

Gul nunneört.
FOTO LENA ELIASSON.

Rosendunört.
FOTO MATS WILHELM.

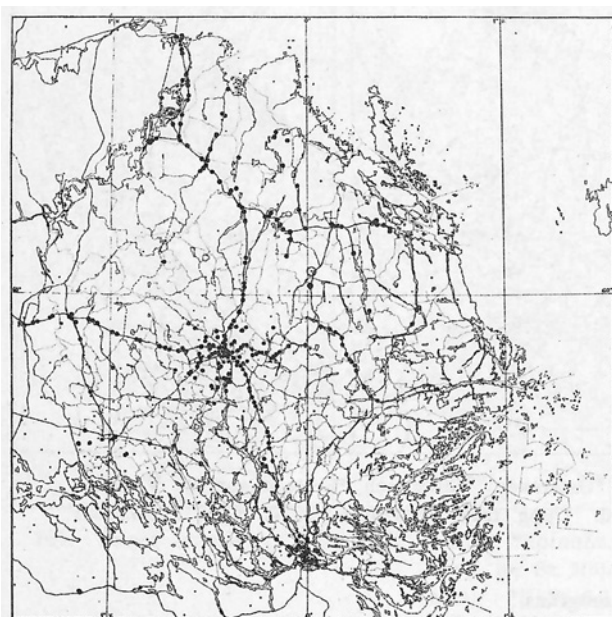
Rosendunört, *Epilobium hirsutum*

Den här vackra växten ser man nu i stora bestånd på fuktiga marker, i diken, i strandkanter och på åstränder. Rosendunörten växer bl.a. intill Islandsfallet och mitt i forsen nedanför Kvarnfallet i Uppsala. Den har långsmala frökapslar liknande dem hos mjölke *Epilobium angustifolium* i vilka talrika hårförsedda frön bildas och sprids med vinden.

Rosendunört bedömdes vara sällsynt och obeständig av Almquist (1929) och Almquist (1965). Lundqvist (1991) anger att den inte är ovanlig i Uppsalas utkanter och omgivning, men enligt Upplands flora (2010) hade den redan då ökat kraftigt under de senaste årtiondena.

Småsporre, *Chaenorhinum minus*

Utbredningskartan för småsporre i Almquist (1929) visar en bild av järnvägsnätet, eftersom arten i början av 1900-talet var i stort sett bunden till järnvägsbankarna. Den har tvårummiga frökapslar med något tiotal frön utan speciell spridningsmekanism. Almquist (1965) bedömde att småsporre är allmän utmed alla banlinjer, annars tämligen allmän. Lundqvist (1991) rapporterade att den inte oväntat växer på alla bangårdar i Uppsala-området, men minskar i dessa miljöer på grund av att rälsen nu läggs på grov krossten. I Upplands flora (2010) redovisas totalt en mycket kraftig ökning och nu är den vanlig på allehanda sandiga lokaler utan slutet vegetationstäck. I Uppsala finner man den på sand och grus intill hus och i trottoarkanter och rännstenar. Den tycks under hela vegetationsperioden producera nya plantor och återfinns ständigt med blommor.

Utbredningskarta över småsporre, ur Upplands vegetation och flora (Almquist 1929).

112. *Chaenorhinum minus*. Obs. järnvägarna!

Blekbalsamin.

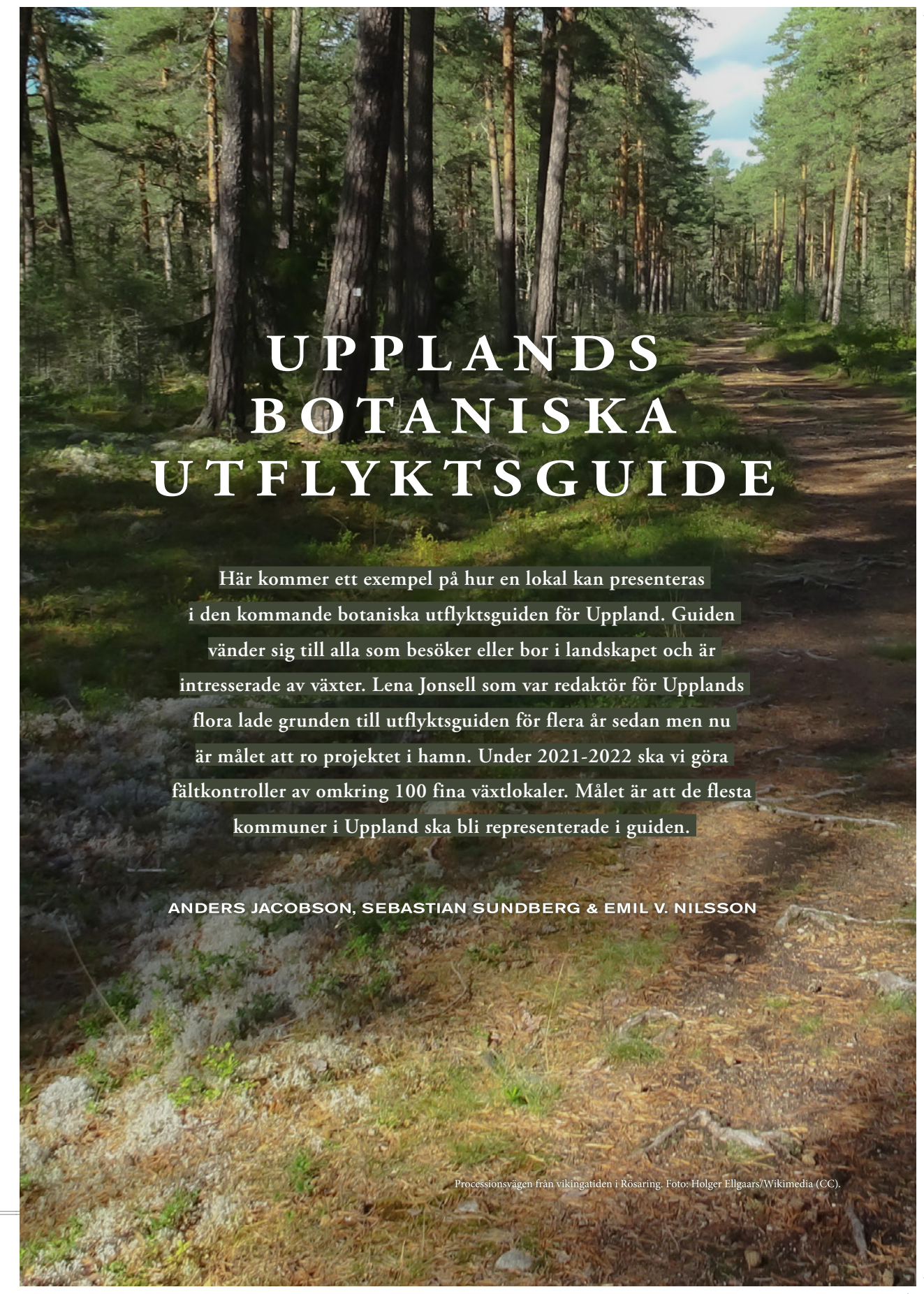
FOTO ANDREAS ROCKSTEIN,
FLICKR.COM, CREATIVE COMMONS.

Blekbalsamin, *Impatiens parviflora*

Blekbalsamin var enligt Almquist (1929) förvildad i de botaniska trädgårdarna, men han ansåg att den skulle kunna bli stationär och nämner den på ett fåtal lokaler. Den har långsmala frökapslar som spricker upp explosivt så att de mogna fröna slungas ut. Enligt Almquist (1965) var blekbalsamin förvildad och naturaliserad i staden med grannskap. Lundqvist (1991) bedömde att blekbalsamin möjligen är på frammarsch även om den fortfarande är ovanlig. Upplands flora (2010) anger att den är allmän kring Uppsala. Den dyker nu upp på skräpmarker men även på mera naturliga skuggiga och fuktiga lokaler såsom strandskogar. Många förekomster finns i kanten av Stadsskogen och i Eriksberg, men även i kvarnrännan vid Upplandsmuseet.

Litteratur

- Almquist, E. 1929. Upplands vegetation och flora. *Acta phytogeogr. Suecica* 1: 1–622.
- Almquist, E. 1965. *Flora Upsaliensis. Uppsalatraktens växter*. Almquist & Wiksell. Stockholm.
- Lundqvist, N. 1991. Gammalt och nytt i uppsalafloren. *Svensk botanisk tidskrift* 85: 407–411.

UPPLANDS BOTANISKA UTFLYKTSGUIDE

Här kommer ett exempel på hur en lokal kan presenteras i den kommande botaniska utflyktsguiden för Uppland. Guiden vänder sig till alla som besöker eller bor i landskapet och är intresserade av växter. Lena Jonsell som var redaktör för Upplands flora lade grunden till utflyktsguiden för flera år sedan men nu är målet att ro projektet i hamn. Under 2021-2022 ska vi göra fältkontroller av omkring 100 fina växtlokaler. Målet är att de flesta kommuner i Uppland ska bli representerade i guiden.

ANDERS JACOBSON, SEBASTIAN SUNDBERG & EMIL V. NILSSON

RÖSARING - HEBBO

Utsikt från Rösaring. Foto: Holger Ellgaard/Wikimedia commons (CC).

Det här området är mest känt för Hebbokärret där det växer flugblomster, kärrknipprot och det exklusiva knottblomstret. Den fina Låssaleden och Rösaringsåsens naturreservat gör hela området lättillgängligt och det hyser både botaniska och historiska sevärdheter.

Följ vikingaleden

Vid ett första besök kan det vara lämpligt att börja gå upp mot Rösaring på åsens krön (1). Följer man Låssaleden söderut från parkeringen når man Rösaring via en processionsväg från vikingatiden. Tallskogen på åsen är värdefull och en viktig anledning till att området har blivit naturreservat. På de äldre tallarna kan man med lite tur hitta talticka och på åskrönets öppna partier växer stora mängder backtimjan.

Nedanfö åsen ligger Ekeby gård (2) med anor från vikingatiden. I omgivande kulturmiljöer kan man hitta mistel och ovanliga åkerogräs. I kraftledningsgatan en bit norr om Ekeby (3) finns en artrik betesmark med bland annat monke.

I solbelysta sandmiljöer i kraftledningsgatan längre norrut (4) har ovanligare insekter såsom bivarg och läppstekel setts. Fortsätter man leden västerut (5) och letar i tallskogen kan man hitta skogsarter såsom grönpörola, linnea och den starkt hotade arten ryl. Längre mot väster blir vegetationen allt rikare och i en öppning i skogen ligger det lilla Hebbokärret.

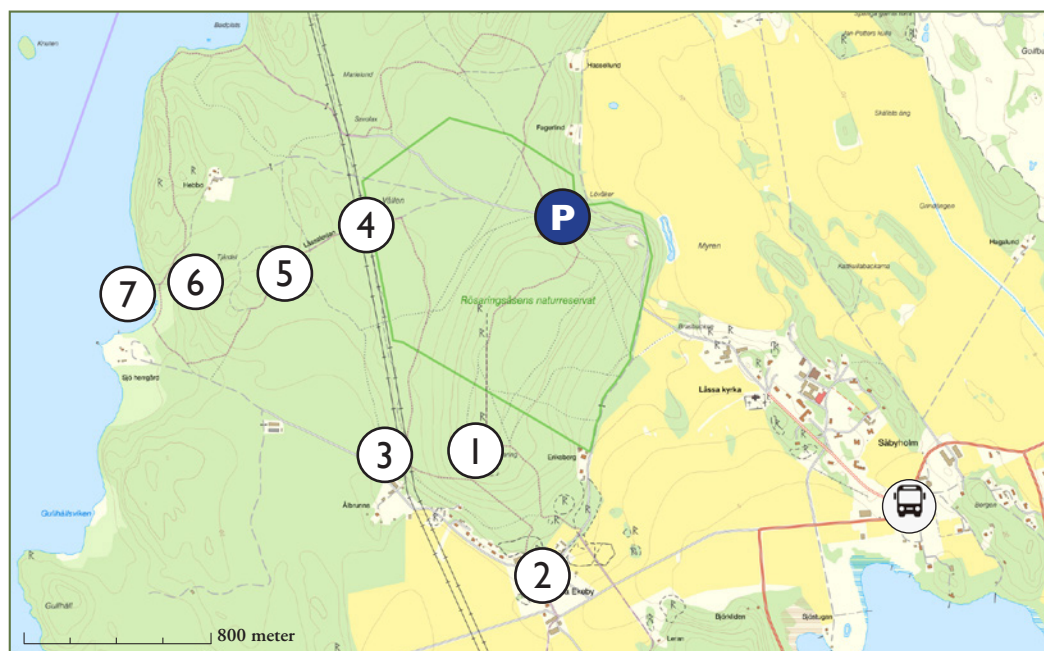
Kärrenknipprot. Foto: Anders Jacobson.

Hebbokärret

Vid Hebbokärret (6) tränger kalkrikt källvatten upp ur rullstensåsens inre och skapar ett litet extremrikkärr. I kärret växer orkidén knottblomster som är mycket sällsynt i Uppland. I landskapet har arten annars sitt starkaste fäste uppe i nordöst på Gårdskärshalvön vilket gör förekomsten i Hebbokärret mycket speciell. Den omges här av andra orkidéer såsom nästrot, flugblomster, kärrknipprot och blodnycklar. I kärret växer även gräsull, tätört och rosettjungfrulin.

Ett par hundra meter väster om Hebbokärret finns Hebboviken (7) med frodig strandvegetation och grund sandbotten med många vattenväxter. Här kan man t ex hitta hampflockel, vit snårvinda, vattenskräppa, pilblad, blomvass, slamkrypa, spädnate, strandpryl, borstnate och gräs nate och dess hybrid med ålnate.

Från Hebboviken är det knappt två kilometers lätt vandring tillbaka till parkeringsplatsen via den lilla gården Hebbo som ligger rofylt i en öppning i skogen.

Hitta hit

N 6600298, O 644393
(SWEREF 99)

I betesmark finns det monke, backtimjan, flentimotej, fältmalört och kantig fetknopp.

Hebbokärret; knottblomster, flugblomster, kärrknipprot, gräsull och rosettjungfrulin.

Torrt åschrön med backtimjan, talticka, labyrinth

I den sandiga välganten ses ibland bivarg och läppstegel.

Viken av Mälaren är artrik med hampflockel, vattenskräppa, slamkrypa och borstnate.

I kulturlandskapet finns gullklöver, sandlök, mistel, riddarsporre och rågvallmo.

Leta efter ryl i sandtallskogen.

Buss går från Upplands-Bro pendeltågsstation, ca 20 minuters resa.

UPPLANDS BOTANISKA UTFLYKTSGUIDE

DET HÄR VILL VI ÅSTADKOMMA

Målet är att presentera etthundra lokaler. Vi vill täcka in alla viktiga växtmiljöer, allt från rikkärr och andra orkidélokaler till fina skogar, gräsmarker och havsstrandängar.

Antalet lokaler i en kommun kommer att stå i relation till kommunens andel av Upplands yta, men alla kommuner ska representeras med minst en lokal (undantaget den lilla upplandsdelen av Sala kommun).

SÅ HÄR KAN DU VARA MED

Hör av dig till Anders om du är intresserad av att rekognosera några lokaler eller vill delta i redaktionsarbetet (anders.jacobson@slu.se). Vi kommer att skriva en kort instruktion under våren 2021 över hur man rekognoserar.

Upplands Botaniska Förening kommer även att anordna en eller flera exkursioner med det uttalade syftet att få in material till guiden. Vi hoppas att Botaniska Sällskapet i Stockholm vill medverka för kommunerna i Stockholms län.

Mitt växande intresse

BO EKNERT TEXT OCH FOTO

DET ÄR SVÅRT att säga när mitt intresse för botanik började vakna till liv. Från början var det nog mest ett allmänt intresse att vara ute i skog och mark. Jag växte upp på Stora Essingen och minns att jag brukade passera genom ett skogsparti på väg till skolan. Det hände mer än en gång att jag aldrig nådde fram till skolan för det fanns så mycket intressant att studera i skogen utmed vägen.

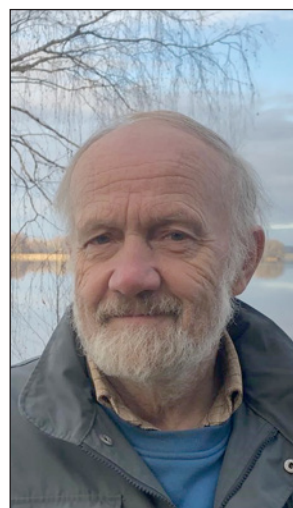
Som för många andra var det fåglar som först väckte min nyfikenhet. Jag har alltid varit morgonpigg, en egenskap som är till stor nytta om man vill förkovra sig som ornitolog. Jag minns tidiga morgnar med orrspel i Tyrestaskogarna och långa cykelturer till Hjälstaviken. Med tiden ökade intresset också för andra organismer och för att bredda min biologiska allmänbildning anmälde jag mig till Kursverksamhetens botanikkurs i mitten på 70-talet. Exkursionerna under eminent ledning av Pelle Holmberg och Lasse Kers blev en puff för mitt botanikintresse.

Under tonåren led jag av svårartad skolleda och lyckades med stor möda ta mig igenom grundskolan. Men efter en välbehövlig paus började jag på Komvux för att ta igen vad jag missat. Det var där jag fick tips om att Stockholms universitet (SU) hade startat en ny utbildningslinje i biologi och geovetenskap med inriktning på grön biologi och naturvård. Jag bestämde mig för att söka och kom in. Med start 1978 fick jag tre härliga år med universitetsstudier. Särskilt minns jag floristikkursen vid Norr Malma vid sjön Erken under Bengt Jonsells ledning. Där befästes ytterligare mitt intresse för botaniken.

Karriärsväl forskare

När jag avslutat grundutbildningen bestämde jag mig för att satsa på en forskarkarriär inom botanik. Jag hade ansökt och blivit antagen till en påbyggnadskurs i botanisk systematik vid SU. Men då hände något som fick mig att slå in på en annan bana. Grundaren av biogeolinjen, Per-Erik Tonell på naturgeografiska institutionen vid SU, saknade en kursassistent. Vi hade träffats när jag gick biogeolinjens naturvårdskurs, där han undervisade. Tydligt hade jag gjort ett gott intryck för han frågade om jag var intresserad av att börja som kursassistent. Efter ett visst funderande tackade jag ja och det blev inledningen på ett livslångt engagemang på naturgeografiska institutionen.

Att vara kursassistent åt Per-Erik Tonell hade sina sidor. Han var en komplicerad natur som älskade att provocera, hitta på practical jokes och var utrustad med ett välsmort munläder. Vi hade många gemensamma exkursioner där man fick vara beredd på små överraskningar. Råkade man somna i exkursionsbussen kunde det hända att han beordrade bussen att stanna vid något naturreservat vi

Bo Eknert.

FOTO ULLA-BRITT EKNERT.

Blommande fjällbrud på
Brandsfjället.

råkat passera och kommenderade studenterna att följa med på guidad tur med assistent Eknert som något oförberedd guide.

Mitt första botaniska inventeringsuppdrag fick jag 1981 när Naturvårdsverket började bygga upp sitt program för övervakning av miljökvalitet (PMK). Det handlade om att lägga upp ett nät av provtytor som skulle inventeras återkommande för att följa förändringar i miljön, bl.a. gällande floran. Det första uppdraget gällde Abisko nationalpark. De följande somrarna ägnade jag åt PMK-inventeringar i Tyresta, Ammarnäs i Västerbotten, Reivo i Norrbotten och Stormyran i Medelpad. Ansvar för den nationella miljöövervakningen togs senare över av Sveriges lantbruksuniversitet och projektet NILS.

När Per-Erik Tonell gick bort 1988 fick jag frågan om jag var intresserad att ta över huvudansvaret för den biogeovetenskapliga utbildningen. Jag hade just blivit antagen som doktorand i naturgeografi

och ställdes inför ett svårt val. Skulle jag satsa på forskning eller undervisning? Det blev något av en kompromiss. Eftersom jag upplevt studierna på biogeolinjen så intressanta kunde jag inte motstå frestelsen att ta ansvaret för utbildningen men försökte ändå hinna med forskning på lediga stunder.

Biogeolinjen

Ansvaret för biogeolinjen innebar 25 härliga år tillsammans med engagerade medarbetare och intresserade studenter. Även om botanik inte var huvudansvaret för naturgeografiska institutionen blev det ändå mycket art- och vegetationskunskap på otaliga exkursioner från Skåne i söder till Norrbottens fjällvärld i norr. Jag minns med särskilt välbehag somrarnas fjällkurser som omväxlande gick till Abisko, Hemavan och på senare år till naturgeografens forskningsstation i Tarfala. Här stärktes mitt intresse för fjällfloristik. Ibland fick jag ta till konstgrepp för att entusiasmera studenterna. Det var en årlig tradition att utlova en öl i baren i Hemavan till den student som först hittade en blommande fjällbrud på Brandsfjället.

Det som jag upplevde som särskilt stimulerande med undervisningen på biogeo var att försöka förmedla en helhetssyn på naturen. Hur hänger biologiska och botaniska faktorer ihop med geovetenskapliga som berggrund, jordart, jordmån och klimat? Detta anser jag är styrkan med biogeoutbildningen och en insikt som jag hoppas att jag i någon mån lyckats förmedla till alla de studenter som gått utbildningen.

De här 25 åren fram till min pensionering 2015 ägnades alltså mest åt undervisning. Trots allt lyckades jag efter nästan tjugo års harvande bli klar med en licentiatavhandling. Här fick jag återknytta till mitt gamla fågelintresse och skrev en avhandling om fågelbiotoper i jordbrukslandskapet och hur dessa påverkats av jordbrukets strukturaliseringar. Jag hann också med att engagera mig i projekt Upplands flora och ansvarade för inventering av fyra kartblad i min dåvarande hemkommun Vallentuna.

Österlen

Under ett antal exkursioner till Sydsverige hade jag blivit alltmer fängslad av landskapet på Österlen. I slutet av 90-talet fick jag så möjlighet att förvärva ett hus i Skåne. Sedan dess har jag tillbringat huvuddelen av somrarna här och ägnat mycket tid åt studier av sandstäppen. Det är ju som bekant en mycket hotad vegetationstyp som i Sverige nästan bara återfinns på Österlen. Få botaniska upplevelser kan mäta sig med att se hundratals sandliljor blomma i backarna vid Vitemölla eller att känna den intensiva doften av blommande sandnejlikor. Vill man uppleva en kontrast så skapar den kalkrika marken i området förutsättningar för artrika rikkärr med mängder av majvivor och majnycklar.

Jag har inte helt släppt undervisningen efter pensioneringen. Föreningen Senioruniversitetet anordnar kurser för 65-plussare som är väldigt efterfrågade och jag blev tillfrågad om jag var intresserad av att starta en kurs i botanik. Kursen har nu gått ett antal år med så stor tillströmning att den fått dubblas. Ett roligt och stimulerande extraknäck att leda kurser för intresserade seniorer.

Majnycklar.

Blommande stor sandlilja.

Jag kom med i styrelsen för Botaniska Sällskapet i Stockholm 2012. Under några år förde föreningen en tynande tillvaro men i och med Magdalena Agestams inträde som ordförande blev det en avsevärd uppräckning. I år har jag nu efterträtt Magdalena som ordförande i BSIS. Det känns som en ansvarsfull uppgift och ett arv att väl förvalta. Förvisso lite otacksamt att leda föreningen när covid-19 sätter käppar i hjulet för nästan alla planerade aktiviteter. Men förhoppningsvis finns ett liv även efter pandemin. Min ambition som ordförande är framför allt att bredda intresset för botaniken och nå ut till grupper som tidigare inte intresserat sig nämnvärt för det som växer.

Sandstäpp med blommande sandnejlika, Vitemölla.

Kontakt

Bo Eknert
bo@bsis.org

Skicka gärna in bidrag till Daphne!

Upplands
Botaniska Förening

Härmed vill vi uppmana alla som vill, att gärna bidra med artiklar till *Daphne*. Det är vi medlemmar i Botaniska Sällskapet i Stockholm och Upplands botaniska förening som tillsammans fyller *Daphne* med innehåll och gör tidskriften läsvärd.

Har du t.ex. gjort några **spännande fynd**, eller deltagit i ett projekt eller en **rolig exkursion**? Berätta då gärna om det i text och foton! Alla bidrag, både korta och långa, är välkomna. Det är roligt om vi kan inspirera varandra till **nya botaniska upptäckter**!

Vi letar även deltagare till vår **botaniststafett** – en artikelserie där en botaniker i taget berättar om sig själv, sitt intresse och kanske om sitt jobb (om man jobbar med något botanikrelaterat). Så hör gärna av dig om du eller någon du känner är intresserad av att delta i stafetten!

Bidrag skickas in till **daphne@bsis.org**, och undrar man något så är det bara att höra av sig så svarar vi!

Redaktörerna för Daphne

Blåsippssblomningen våren 2020

I *Daphne* 31:1 2020, sid 1, "Ordföranden har ordet", nämnde jag den rika blåsippssblomningen på Järvafältet under våren 2020. Jag kåserade om att det kanske hade med den varma vintern att göra. Nu är det dock så att blåsippans blomknoppar färdigbildas redan året före blomningen, dvs i detta fall under 2019. Den varma vintern 2019/2020 bör därmed inte vara huvudorsaken utan denna bör ligga längre tillbaka i tiden. Det kan bero på en aktivering under den varma sommaren 2018, men troligen är flera faktorer inblandade. Dessutom, den varma och fuktiga vintern 2019/2020 gjorde rimligen att blomknopparna fick utvecklas under goda betingelser. Letar man i forskningslitteraturen kan det finnas mer information att hämta. Om någon vet mer om ämnet är det givetvis välkommet med ett bidrag.

Jan Y. Andersson

Kontaktuppgifter till floraväktarsamordnarna

AB län Jan Andersson
Nybodagatan 5, 171 42 Solna
jan.andersson.bio@gmail.com
070-674 68 39

C län Mora Aronsson
Övergrans kyrkväg 8, 746 93 Bålsta
mora.aronsson@habonet.net
070-668 26 82

D län Bo Karlsson
Måsvägen 26, 641 93 Katrineholm
bovil@telia.com 0150-391 97

Eva Grusell
Horn Sköthagen 9, 611 93 Nyköping
eva.grusell@icloud.com 070-544 45 31

Styrelse från 2020

Ordförande

Bo Eknert
073-766 93 08
bo@bsis.org

Sekreterare (sekr@bsis.org)
Yolanda Karlsson
0720-26 59 41

Kassör (kassa@bsis.org)
Måns Persson
073-588 22 27

Ledamöter

Anders Erixon 0730-25 09 55
Kerstin Frostberg
Henry Gudmundson 08-712 80 45
Sara Lundkvist 0768-105407
Birgitta Sang 073-892 48 63

Alla nås per epost via
fornamn@bsis.org

Styrelse från 2020

Ordförande Sebastian Sundberg
sebastian.sundberg@slu.se
070-231 77 85

Vice ordförande Anders Jacobson
Anders.Jacobson@slu.se
070-432 29 87

Sekreterare Anneli Sandström
anneli_sandstrom@hotmail.com
070-621 70 04

Kassör Anneli Svanholm
anneli.svanholm@ebc.uu.se

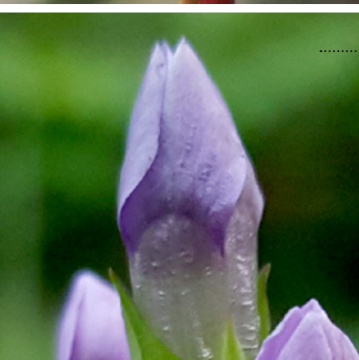
Ledamöter

Thorleif Joelsson
thorleif.joelson@gmail.com
070-734 46 20
Christina Pörschke
Johanna Sköld
johanna.skold@skola.uppsala.se
0705-53 63 40
Ingvar Sundh
ingvar.sundh@telia.com
070-383 30 63
Linus Söderquist
Linus.soderquist@hotmail.com
073-713 54 86

Daphne

ÅRGÅNG 31:2 2020

Innehåll

- 1 Ordföranden har ordet – *Sebastian Sundberg*
- 2 UBF och BSiS:s gemensamma vattenväxttekursion i sydöstra Uppland – *Ingvar Sundh* och *Rolf Wahlström*
- 8 Dytåg återfunnen i Uppland efter 100 år – *Sebastian Sundberg* och *Karl Soler Kinnerbäck*
- 10 Fältgentianan är inte försvunnen från Gräsö! – *Ingvar Sundh* och *Tomas Troschke*
- 14 Inventera åkerogräs! – *Sebastian Sundberg* och *Jan Y. Andersson*
- 18 Uppstickare i uppsalafloran – *Lena Jonsell*
- 23 Upplands botaniska utflyktsguide – *Anders Jacobson*, *Sebastian Sundberg* och *Emil V. Nilsson*
- 27 Botaniststafetten: Mitt växande intresse – *Bo Eknert*

Omslag: Råglosta *Bromus secalinus*. Foto Sebastian Sundberg.